
2011-2012 Öğretim Yılında Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin bir Değerlendirme

---

Bu değerlendirme notu, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından hazırlanan Eğitim İzleme Raporu 2011 için bir arka plan belgesi olarak, Şubat-Mart 2012 döneminde Mine Yıldırım tarafından geliştirilmiş ve kaleme alınmıştır.

ERG, Türkiye’de eğitim politikalarının “herkes için kaliteli eğitim” hedefi doğrultusunda iyileştirilmesi için yürüttüğü araştırma, savunuculuk ve eğitim çalışmalarını 2003 yılından bu yana Sabancı Üniversitesi bünyesinde sürdürmektedir. ERG’nin 2008’de bu yana her yıl yayımladığı Eğitim İzleme Raporları ise Türkiye’de eğitim alanında yaşanan gelişmeleri nesnel ve bütüncül bir biçimde değerlendirerek, karar alıcılar ve kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Bu değerlendirme notunun yazarı Mine Yıldırım, Finlandiya’da Åbo Akademi Üniversitesi İnsan Hakları Enstitüsü’nde doktora çalışmalarını inanç ve din özgürlüğünün kolektif boyutu üzerine sürdürmektedir. Aynı zamanda İnanç Özgürlüğü Girişimi (Türkiye)’nin editörlüğünü üstlenen Yıldırım’ın Türkiye’de inanç ve din özgürlüğü üzerine çeşitli yazıları mevcuttur.

1. Giriş

Elinizdeki çalışmanın temel olarak iki amacı vardır. Birincisi, azınlık okulları dışındaki okullarda, ilk ve orta kademedeki zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü Ahlak Bilgisi (DKAB) ders programında 2011-2012 öğretim yılında içeriğe ilişkin yapılan değişikliklerin temel özellikleriyle belirlenmesidir. İkincisi, bu değişiklikler ışığında programın insan hakları bakış açısıyla değerlendirilmesidir.

Çalışmada sırasıyla, 2011-2012 öğretim yılında ilk ve orta kademedeki DKAB ders programındaki değişikliklere, DKAB ders programının, değişikliklerle birlikte, genel olarak insan hakları hukukuna uyumluluğu ve insan hakları eğitimine katkısı açısından kısa bir değerlendirmeye yer verilmektedir. Değerlendirme, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Dairesi’nin bir araya getirdiği uzmanlardan oluşan Danışma Konseyi’nin 2007’de hazırladığı *Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Eğitime İlişkin Toledo Kılavuz İlkeleri*’nin kazanımlara ve yasal yükümlülüklerle ilişkin ölçütleri ve UNESCO’nun “eğitime insan hakları temelli bir yaklaşım”a ilişkin ölçütleri dikkate alınarak yapılacaktır. Değerlendirme, program ve -daha sınırlı olarak- yeni kitaplardan somut örnekleri içerecektir.

2. 2011-2012 Öğretim Yılında DKAB Programında Yapılan Değişiklikler

2.1. 1-8. Sınıf İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı

2011-2012 öğretim yılında kullanılmaya başlanan DKAB öğretim programı, önceki programla kıyaslandığında, yapılan değişikliğin, tarafsızlık ve nesnellik gibi belirli ilkeler temel alınarak programın tümünün gözden geçirilerek değiştirilmesi biçiminde olmadığı göze çarpmaktadır. Değişiklik, programa bazı yeni eklemelerin yapılması ve az sayıda ünitenin yerinin değiştirilmesi şeklindedir. Eklemelerle, temel olarak, İslam'da farklı yorumlar konusuna geniş bir ünite ayrılmış ve ilgili ünitelerde Türkiye'de İslam içindeki çeşitli geleneklerin (Alevi-Bektaşî ve Caferî başta olmak üzere) terminoloji, uygulama ve bilgi kaynaklarına yer verilmiştir.

Programın genel amaçları ve öğrenme alanlarına ilişkin genel içerik, programın içerdiği değerler ve kavramlar genel olarak eski programa bağlı kalmış, belirgin bir değişiklik yapılmamıştır. Kazanımları desteklemek amacıyla ünitelerin sonlarına bazı okuma metinleri eklenmiştir.¹ Ayrıca "programın uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamalar" bölümünün eklenmesiyle, "öğrenciler dini uygulamalara zorlanmayacaktır", "Öğrenciler programda öngörülen dua ve surelerin dışında ayet ve hadisleri ezberlemeye, dua ve sureleri yazmaya zorlanmayacaktır" gibi bazı ilkelerin eklenmesi önemlidir. Bunlar ilk bakışta olumlu birer gelişme gibi görünse de, program ve kitap içeriklerinin bu ilkelerle ne derece uyumlu olduğu irdelenmesi gereken bir konudur. Toplam ders saatinde herhangi bir değişiklik olmadığı fakat farklı sınıf düzeylerinde farklı öğrenme alanlarına ayrılan ders saatlerinde küçük değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Ünitelerin sıralamasına bakıldığında, Kur'an ve Yorumu ders alanında, eski 5. Sınıf programındaki Kur'an'da Kıssalar ünitesinin yerine, eski programda 6. Sınıf programında yer alan Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri ünitesinin getirildiği,² 6. Sınıftaki bu ünitenin yerine de Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları başlıklı yeni bir ünite getirildiği görülmektedir. Yine aynı ders alanında 7. Sınıfta -eski programda 8. Sınıfta yer alan- "İslam Düşüncesinde Yorumlar" ünitesi ve 8. Sınıfta -eski programda 7. Sınıf'ta yer alan- "Kur'an'da Akıl ve Bilgi" ünitesi görülmektedir. Diğer ünite değişikliği "Ahlak" ders alanındadır; eski programdaki 7. ve 8. Sınıf üniteleri yer değiştirmiş, 7. Sınıfta "Din ve Güzel Ahlak" ve 8. Sınıfta "İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar" ünitesine yer verilmiştir.

4. Sınıf

Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum? ünitesinde, "Dini sembollere örnek verme" kazanımı çıkarılarak "Selamlaşmanın iletişimdeki önemini fark eder" kazanımına yer verilmiştir. Bu üniteye ilişkin açıklamalarda Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin sözlerine yer verilmesi yönergesi ilave edilmiş, kazandırılacak değerlere ise "sevgi, saygı, hoşgörü" eklenmiştir. Temiz Olalım ünitesinde, etkinlik önerisi olarak Hacı Bektaş Veli'nin Makalat adlı yapıtında yer alan bir sözünün değerlendirilmesi eklenmiştir. Hz. Muhammed'i Tanıyalım ünitesinde, açıklamalarda "Kevser" suresinin öğrenilmesine ilişkin kazanıma atıfla neslin çoğalmasının bir bolluk ve bereket olduğu ve Hz. Peygamber'in neslinin Hz. Fatıma ile devam ettiğine yer verilmesi eklenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım ünitesinde Kuran'ın kitaplaşma sürecinin öğrenilmesi kazanımıyla ilgili olarak "Hz. Ali'nin bu sürece katkısı"na yer verilmesi açıklaması eklenmiştir. Aile ve Din ünitesinde "dinimizin

¹ Hz. Peygamberin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi (5. Sınıf), Hz. Peygamber'in Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir (6. Sınıf), Hz. Osman'ın Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu (6. Sınıf), Hz. Ali'nin Hz. Hasan'a Öğüdü (6. Sınıf), Abdal Musa, Kaygusuz Abdal ve Mevlana'dan Sözler (7. Sınıf), Hz. Ali'nin Cesaret ve Kahramanlığı (7. Sınıf), Kurban Tığlama Duası (8. Sınıf).

² Yeni programda içerik açısından tek fark öncelikle verilecek değerler arasına, "aile birliğine önem verme ve mütevazilik" değerlerinin eklenmesi olmuştur.

kadına, çocuğa karşı şiddet, ayrımcılık ve her türlü istismarı yasakladığı” vurgusunun eklendiği görülmektedir.

5. Sınıf

Sevinçlerimizi Üzüntülerimizi Paylaşalım ünitesinin dini ve milli bayramlara ilişkin etkinlik örneklerine “Nevruz” eklenmiştir.

6. Sınıf

İbadet öğrenme alanında, Namaz İbadeti ünitesinde 6. kazanım eski programda “Namaz kılınışını gösterir” iken yeni programda “Namazın kılınışını açıklar” olarak değiştirilerek belki de öğrencilerin uygulamaya zorlanmaması yönünde bir düzenlemeye yaklaşılmıştır. Aynı ünitenin açıklamalar kısmında ezanın okunuşundaki bir ifadeden sonra Caferilik’te ezana eklenen bir cümleye yer verilmiştir. Hz. Muhammed ünitesinde “Hz. Ali ve Hz. Ebu Bekir’in Hicret’teki rolünün farkında olur” kazanımı eklenmiş, açıklamalarda ise “Hz. Ali’nin peygamberimizin defin işlemleri ile ilgili hizmetlerine” yer verilmesi istenmiştir. Ahlak öğrenme alanında İslam’ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar ünitesinde açıklamalara “Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Cafer-i Sadık ve Hacı Bektaş Veli”nin sözlerinden örneklere yer verileceği eklenmiştir.

7. Sınıf

İbadet öğrenme alanında Oruç İbadeti ünitesine “Muharrem orucunu açıklar” kazanımı eklenmiş, bu kazanım işlenirken “Kerbela Olayı ile aşurenin toplumumuzdaki önemine” değinilmesi istenmiştir. Ayrıca, etkinlik örneklerinde Hz. Ali’nin oruçla ilgili sözlerine yer verilmesi eklenmiştir. Eski programda 8. Sınıfta işlenen Kur’an ve Yorumu öğrenme alanındaki İslam Düşüncesinde Yorumlar ünitesi 7. Sınıf programına alınmıştır. İçerik açısından ise, “İslam düşüncesindeki tasavvufi yorum biçimlerini tanıır” ve “Alevi-Bektaşî geleneğindeki temel kavramları açıklar” kazanımları eklemiştir. Aynı ünite de eski programda kullanılan “mezhep” kavramının yerini, yeni programda “dini yorum” kavramının aldığı görülmektedir. Alevi Bektaşî geleneğine ilişkin kazanımla ilgili olarak “cem ve cemevi, rızalık, kul hakkı, on iki hizmet, semah, musahiplik, gülbenkler ve Hızır orucu” kavramlarıyla sınırlanacağı belirtilmiş ve “cemevi cemin yapıldığı yer olarak nitelenecektir” diyerek cemevinin bir ibadet yeri olduğunun ifade edilmesinden kaçınılmıştır. “Cem” konusu işlenirken, “düşkünlükten kaldırma cemi, dardan indirme cemi ve Abdal Musa cemi ile sınırlandırılacağı” belirtilmiştir.

Ahlak öğrenme alanında eski programda İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar ünitesi yerini, eskiden aynı öğrenme alanında 8. Sınıfta işlenen Din Güzel Ahlak ünitesine bırakmıştır. İçerik açısından ise herhangi bir değişiklik göze çarpmamaktadır. Din ve Kültür öğrenme alanında Kültürümüz ve Din ünitesinde açıklamalar kısmına “Dilimizdeki Dini Motifler” ile “Musikimizdeki Dini Motifler” konuları işlenirken “münacat, mevlit, naat, kaside, deyiş, nefes, tevhit, düvaz imam vb.” kavramlara da yer verileceği eklenmiştir.

8. Sınıf

İbadet öğrenme alanında Zekat, Hac ve Kurban İbadeti ünitesinde eski programda yer alan “İslam’ın ekonomik gelişmeyi ve insanların zekat ve sadaka verebileceği hale gelmesini özendirdiğinin farkına varılması” kazanımı yeni programda yer almamaktadır. Etkinlik örneklerinde zekatın nasıl verileceğinin açıklanması kazanımıyla ilgili olarak Hz. Ali’nin bu konudaki sözlerine yer verilmesi eklenmiştir. Eski programda 7. Sınıfta yer alan Kur’an’da Akıl ve Bilgi ünitesi yeni programda 8. Sınıfa alınmıştır. Kazanımlara, “sorumlulukta aklın öneminin yorumlanması” ve “Hz. Yusuf’un yaşadığı zorluklara rağmen ahlaklı davranmayı seçmesinin nedenlerini” açıklayabilme kazanımı eklenmiştir.

Din ve Kültür öğrenme alanında Dinler ve Evrensel Öğütleri ünitesinde “Misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur” kazanımının başına “istismarcı” niteliği eklenerek, misyonerlik faaliyetinin “istismarcı” biçimine karşı duyarlılık kazanılması amaçlanmış görünmektedir. Bu da, açıkça belirtilmese de, yasal “dini yayma” faaliyeti olarak misyonerlik ve “istismarcı misyonerlik” arasında bir fark olduğuna üstü kapalı olarak dikkat çekiyor gibi görünmektedir.

2.2. 9-12. Sınıf Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı

2011-2012 öğretim yılında kullanılmaya başlanan DKAB ders programı, önceki programla kıyaslandığında, ilk kademede olduğu gibi, değişikliğin, tarafsızlık ve nesnellik gibi belirli genel ilkeler temel alınarak programın tümünün yeniden gözden geçirilerek değiştirilmesi biçiminde olmadığı, programa bazı yeni eklemelerin yapılması ve bazı ünitelerin yerinin değiştirilmesi şeklinde olduğu görülmektedir.

Programın Uygulanmasına ilişkin İlke ve Açıklamalar kısmına “Öğrenciler dini uygulamalara zorlanmayacaktır”, “öğrenciler, ders kitaplarındaki metinlerde geçen ayet ve hadisleri ezberlemeye ve yazmaya zorlanmayacaktır” ifadeleri eklenmiştir. Aynı bölümde, “İslam’ın namaz, abdest, gusül, teyemmüm vb. konularda mezheplerin farklı anlayış ve uygulamaları, ihtiyaç duyuması halinde öğretmenlerce açıklanacaktır” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca, dini bilgilerin yanında “milli birlik ve beraberliği kazandırıcı... vatan, millet, bayrak, şehit, gazi gibi milli değerleri kazandırmaya yönelik kavramların öğrencilerin zihninde yerleşmesine özen gösterileceği” de yeni bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.

Programın Genel Amaçları kapsamında bir değişiklik olmamıştır. Kazandırılmak istenen temel beceriler arasında eski programda bulunmayan “Kuran-ı Kerim’in mealini kullanabilme becerisi”ne yer verilmiş, “ahlaklı ve hoşgörülü olma, karar verme, girişimcilik, çevre bilinci vb.” beceriler çıkarılmıştır. Kazandırılmak istenen değerler eski programdaki haliyle korunmuştur. Öğrenme alanlarında da değişiklik yoktur.

Programda yer alan okuma metinlerine, “Taassubun Zararları” (10. Sınıf), ve “Mimar Sinan (11. Sınıf)” başlıklı okuma metinleri eklenmiştir.

İbadet öğrenme alanıyla ilgili olarak, eski programda yer alan İslam’da İbadetin Faydaları ve Dinlerde İbadet ünitesi “İslam’da İbadetlerde İlkeler ve İbadetlerin Faydaları” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca eskiden Ahlak ve Değerler öğrenme alanında yer alan Tövbe ve Bağışlama ünitesi (12. Sınıf) ibadet öğrenme alanına alınarak bu konuda önemli bir değişiklik yapılmıştır. Ahlak ve Değerler öğrenme alanında, dinlerin aileye verdiği önem, Hz. Peygamberin ailenin korunmasına ait öğütleri eklenmiştir (11. Sınıf). Eski programda bu bölümde İslam’ın barış dini olması konusuna yer verilmekteyken, İslam’ın “barış dini” olması yeni programda aynı öğrenme alanı içinde 12. Sınıf programına alınmıştır.

Öğretme-öğrenme süreçlerine ilişkin herhangi bir değişiklik göze çarpmamaktadır. DKAB derslerinin toplam sürelerinde değişiklik olmamış, öte yandan öğrenme alanlarının sürelerine ilişkin olarak 9. Sınıfta Ahlak ve Değerler öğrenme alanına ayrılan süre kısaltılmış, İnanç ve İbadet öğrenme alanlarına ayrılan süre ise artırılmıştır. Göze çarpan diğer bir farklılık 12. Sınıfta Vahiy ve Akıl öğrenme alanının -ki burada Tasavvufi yorumlar ele alınmaktadır- süresinin artırılmış olmasıdır; bu, İslam içindeki çeşitliliğe daha fazla yer verme amacıyla uyumlu bir adımdır.

9. Sınıf

İnanç öğrenme alanında eski programda “Monoteizm, Politeizm, Gnostizm, Agnostisizm ve Ateizm gibi inanç biçimlerini tanı” kazanım yer alırken, yeni programdaki ifade “İnanmanın çeşitli biçimlerini tanı” olmuştur. Bu kazanımla ilgili olarak eski programda yer alan “Reenkarnasyon ve Satanizm” gibi bazı “batıl inanç biçimlerinin toplumumuzdaki olumsuz etkilerine dikkat çekilir” ifadesine yeni programda yer verilmemiştir. İbadet öğrenme alanında “temizlik ve ibadet” konusunda “beden temizliğiyle ilgili olarak giysi, saç, tırnak vs. temizliğine” dikkat çekilmesi açıklaması eklenmiştir. İbadetin “Allah’ın emirlerini yapıp yasaklarından kaçınmak olduğu” bilgisine vurgu yapılması da eklenen açıklamalar arasındadır. Hz. Muhammed öğrenme alanında eski programda öğrencilerin Hz. Muhammed’in yaşadığı dönemle ilgili araştırma yapması istenirken, yeni programda etkinlik örneklerinde, söz konusu dönem hakkında bir CD izlenmesine yer verilmiştir. Ayrıca, “Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali’nin hicretteki rolü”ne, “Hz. Ali’nin Peygamberin cenaze ve defin işlemleriyle ilgili hizmetleri”ne yer verilmesi eklenmiştir. Hz. Peygamberin İslam’ı yayma gayretleriyle ilgili olarak “bazı devlet başkanlarına gönderdiği elçi ve mektuplara” yer verilmesi de yeni programda yer almaktadır. “Edebiyatımızda Hz. Muhammed” etkinliğine naatin yanı sıra, yeni programda “ilahiler” de eklenmiştir.

Vahiy ve Akıl öğrenme alanında “Kültürümüzde Kur’an’a verilen değerle” ilgili olarak, “Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, M. Akif Ersoy, Hasan Basri Çantay”dan da örnekler verilmesi eklenmiştir. Kuran’ın oluşum süreciyle ilgili kazanıma ilişkin açıklamalarda “Mushaf” kavramına dikkat çekileceği ve “Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin Kur’an’a hizmetleri”ne yer verileceği eklenmiştir.

Ahlak ve Değerler öğrenme alanı ünitesi, eski programda Değerler ve Aile iken yeni programda Değerler şeklinde değiştirilmiş ve aileye ilişkin içerik çıkartılmıştır (daha sonra 11. sınıfta Aile konusuna tam bir ünite ayrılmıştır). Yeni programda “örf ve adetlerin ve değerlerin oluşumunda dinin yeri ve etkisi” vurgusu eklenmiştir. Din ve Laiklik öğrenme alanında kazandırılmak istenen becerilere “değişim ve sürekliliğin algılanması” eklenmiş, eski programda yer alan “ahlaklı olma ve hoşgörülü davranma, farklılıklara saygı, karşılıklı bağımlılık” çıkartılmıştır.

Din, Kültür ve Medeniyet öğrenme alanında, “Türklerin Müslüman olma sürecini açıklar” kazanımıyla ilgili olarak “Ehl-i Beyt’in rolüne vurgu” yapılması eklenmiştir.

10. Sınıf

İnanç öğrenme alanında, “İslam’ın temel inanç esaslarını sıralar” kazanımıyla ilgili olarak “Allah’ın zati ve subuti sıfatları ve peygamberlere iman konusunda nübüvvet ve mucize kavramlarına” değinilmesi ilave edilmiştir. İbadet öğrenme alanında ise eski programdaki “namazın önemini fark eder” kazanımı, “namazın birey ve toplum açısından önemini fark eder” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca, İslam’da ibadetlerle ilgili sınıflandırma yaparken “Muharrem orucuna ve Muharrem orucuyla ilgili Alevi-Bektaşî uygulamalarına da yer verilecektir” açıklaması eklenmiştir. Bu öğrenme alanında eski programda yer alan “başkalarının ibadet etme hakına saygı duyar” kazanımına yeni programda yer verilmemiştir.

Hz. Muhammed öğrenme alanında “Hz. Muhammed’in insanlığa rahmet olarak gönderilmesini açıklama” kazanımına yer verilmemiştir.³ Ayrıca, “Hz. Muhammed’in baskı ve zor kullanmadan uyarma görevini fark etme” kazanımı çıkarılmış, bunun yerine Hz. Muhammed’in “açıklama” görevine “uyarıcılık görevi” eklenmiştir. Vahiy ve Akıl öğrenme alanında, eski programda yer alan “Kur’an’ı anlamak için çaba gösterir” kazanımı yeni programda yer almamaktadır.

³ Bu kazanıma yer verilmediği halde, bununla ilgili etkinlik örneğine yer verilmiştir.

Ahlak ve Değerler öğrenme alanında eski programda yer alan “Hak ve özgürlükleri hem kendisi hem de başkaları açısından dikkate alır” kazanımı yeni programda çıkarılmıştır. “Vatandaşlık görevlerini yerine getirmeye istekli olur” kazanımıyla ilgili açıklama eklenerek bu görevlerin “vergi vermek, askere gitmek, seçimlere katılmak ve kanunlara uymak”la sınırlandırılacağı belirtilmiştir.

11. Sınıf

İbadet öğrenme alanında eski programda yer alan “Toplumda yaşanan sorunları gözlemleyerek hangi ibadetlerle çözüm sağlanabileceğine yönelik öneriler geliştirir” kazanımı yeni programda yer almamaktadır. “İslam’da ibadetlerdeki kolaylıklar”, “Başkalarının ibadet etme hakkına saygı gösterme” ve “ibadetlerin ahlakın güzelleşmesine katkısına örnek verme” kazanımları yeni programa eklenmiştir. Hz. Muhammed öğrenme alanına “Örnek insanın özelliklerini ayetlerle açıklar” kazanımı eklenmiştir. Ayrıca, Ehl-i Beyt sevgisini fark etmekle ilgili kazanıma “Ehl-i Beyt’i Seviyoruz” başlıklı bir etkinlik ilave edilmiştir. Vahiy ve Akıl öğrenme alanında ise İslam’daki inançla ilgili yorumlara ilişkin kazanımda “ayrıntıya girilmeyeceği” açıklaması eklenmiştir. Eski programda yer alan “mezheplerin insani oluşumlar olduğu”na dair açıklama vurgusu yeni programda yer almamaktadır. İslam düşüncesindeki yorumların ortak ve değişmez ilkelerine ilişkin kazanımın “tevhit, nübüvvet, Kur’an ve ahiret” konularıyla sınırlandırılacağı eklenmesi yapılmıştır.

Eski programda 9. Sınıf, Ahlak ve Değerler öğrenme alanında Değerler ünitesi altında yer alan Aile konusu yeni programda 11. Sınıf Ahlak ve Değerler öğrenme alanında Aile ve Din ünitesi altında geniş bir şekilde yer bulmuştur. Din, Kültür ve Medeniyet öğrenme alanında eski programda yer alan “Dini doğru anlamada ve anlatmada Türkçe’yi doğru ve etkili kullanmanın önemini fark etme” kazanımına yeni programda yer verilmemiştir.

12. Sınıf

İnanç öğrenme alanında eski programda yer alan, Kuran okumak, dua etmek gibi bazı dini uygulamaların tanınması ve ölen birisinin yakınlarına başsağlığı dilemek gibi kazanımlar yeni programda yer almamaktadır. Bu konular yeni programda cenaze namazına katılmanın bir görev olduğunun bilincine varılmasıyla ilgili açıklamalara entegre edilmiş gibi görünmektedir. Eski programda İbadet öğrenme alanında yer alan “Dinlerde İbadetler” ünitesi yeni programda yerini “Tövbe ve Bağışlama” ünitesine bırakmıştır.⁴ Hz. Muhammed öğrenme alanında “temel hadis kitaplarının tanınması”na ilişkin kazanımda Caferi geleneğinde öneme sahip olan “Kütüb-i Erbaa’ya” da değinileceği belirtilmiştir. Eski programda yer alan “Ayet Hadis Farkını Öğreniyoruz” etkinliği yeni programda yer almamaktadır.

Vahiy ve Akıl öğrenme alanında, İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar ünitesinin içerik açısından zenginleştirildiği söylenebilir. Üniteye, “Tasavvufi düşüncede ahlakın yerini ve önemini kavrar”, “Cem’in yapılışını ve çeşitlerini tanır”, “Semah, musahiplik ve gülbenk kavramlarını açıklar”, “Muharrem ayı ve aşurenin toplumumuzdaki önemini fark eder”, “Nusayriliği tanır” kazanımları eklenmiştir. Farkında olunacak tasavvufi yorumlara “Nakşibendilik, Kadirilik” eklenmiştir.⁵ Etkinlik örneklerinde, “Tasavvufi Oluşumları Öğreniyoruz” başlıklı bir etkinliğe yer verilmiş, öğrencilerden Yesevilik, Mevlevilik, Alevi-Bektaşlıktan birisini seçip araştırma yapması isteneceği belirtilmiştir. Açıklamalarda ise, “Dini yorumların çağlara ve ortama göre dinin anlaşılma biçimini ortaya koyan bir zenginlik olduğu”nun vurgulanması ve “farklı inanç ve dini yorumlara saygı duyulması, birlikte yaşama

⁴ Eski programda Tövbe ve Bağışlama ünitesi Ahlak öğrenme alanı altında bulunmaktaydı.

⁵ Eski programda kazanım Yesevilik, Mevlevilik ve Alevi-Bektaşlık tasavvufi oluşumları ile sınırlı idi.

ve hoşgörü kültürünü geliştirmemiz gerektiği” vurgusu yer almaktadır. “Hacı Bektaş Veli’nin Bektaşiliğin oluşumu ve Aleviliğin gelişiminde yerine” değinileceği, “cemevinin, cemin yapıldığı yer olarak niteleneceği” ve “Nusayriliğin temel inançları ve hareket noktalarının Kur’an olduğu”nun vurgulanacağı ve “Gadir-i Hum gibi önemli gün ve bayramlara yer verileceği” belirtilmiştir.

Eski programda 11. Sınıfta yer alan İslam ve Barış ünitesi, yeni programda 12. Sınıfta yer almaktadır. Ünite programında “İlke Çıkarıyoruz” başlıklı, İslam’ın barışa verdiği önemle ilgili ayet mealleri ve hadislerle örnek verilmesi hakkında bir etkinliğin eklenmesi dışında herhangi bir değişiklik yoktur.

Din, Kültür ve Medeniyet öğrenme alanında eski programda “İbrahimi dinler” ibaresi yeni programda “Vahye dayalı dinler” olarak değiştirilmiştir. Eski programda “Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm” için kullanılan “Hint dinleri” ibaresi yeni programda kullanılmamaktadır. Eski programda “Taoizm, Konfüçyanizm ve Şintoizm” için kullanılan “Çin ve Japon dinleri” ibaresi yeni programda kullanılmamaktadır. Ancak kitap içeriklerinde ülke nitelendirmeleri eski programdaki biçimiyle korunmuştur. Eski programda “ilahi dinlerin inanç, ibadet ve ahlak özellikleri bulunduğunu fark eder” kazanımı “dinlerin inanç, ibadet ve ahlak özellikleri bulunduğunu fark eder” şeklinde değiştirilmiştir. Yeni programda bu üniteye “Dinlerdeki çeşitli ibadetleri benzer ve farklı yönleriyle karşılaştırır”, “Dinlerdeki dua tezahürlerini örneklerle açıklar”, “Dinlerde ibadetlerin yapıldığı mekanlara örnekler verir”, “Çeşitli dinlerde önemli gün ve geceler bulunduğunu fark ederek örnekler verir” kazanımları eklenmiştir. Bu ekler eski programda 12. Sınıf, İbadet öğrenme alanında “Dinlerde İbadetler” ünitesinin kazanımlarıdır. Yeni programda söz konusu ünitenin yerini “Tövbe ve Bağışlama” konusu almıştır.

3. DKAB programıyla hedeflenen beceriler ve değerler, insan haklarına duyarlı bireyler yetiştirmeye ne ölçüde hizmet edebilir? DKAB öğretim programı Toledo İlkelerini ne ölçüde yansıtmaktadır?

Türkiye’de DKAB derslerinin içeriği göz önünde bulundurulduğunda “dinler hakkında” bir ders olmaktan ziyade, “belirli bir din hakkında din içinden öğreten bir ders”, “dinler hakkında kısıtlı ama nesnel olmaya yaklaşmış bir ders”, “kaynağını belirli bir dinden alan ahlak dersi” ve “İslam/Türk Medeniyeti hakkında bir dersin” bileşimi olduğu söylenebilir. Nitekim, programda da DKAB derslerinin dinler hakkında olduğuna dair bir ifade bulunmamasının yanı sıra, aksine, “din öğretiminden” söz edilmektedir.⁶ Oysaki TC Anayasası 24. Maddesi’nde “Din Kültürü” terimini kullanarak “din eğitiminden” farklı olarak, çeşitli kaynaklardan edinilecek bir din kültüründen bahsedilir.⁷ Nitekim aynı madde, “diğer din eğitimi” konusunda farklı bir düzenleme öngörmektedir. Din kelimesinin program boyunca çoğunlukla İslam dini kast edilerek, zaman zaman da genel anlamıyla kullanılması da bir karışıklık olarak metin boyunca karşımıza çıkmaktadır.⁸

Yeni programda göze çarpan en büyük farklılık, Türkiye’de İslam içindeki farklı yorum/geleneklerin terminoloji, uygulama ve bilgi kaynaklarına yapılan referanslardır. İlahiyat konusunda uzman bir

⁶ Örneğin, “Örgün eğitim kurumlarımızda din öğretimi, bir bilgi verme vasıtası olmakla beraber, aynı zamanda... Bu noktada karşımıza din öğretiminin önemli bir amacı çıkmaktadır: “Yetişmekte olan nesle din hakkında doğru bilgi vermek ve öğrencileri bilinçlendirmek.” 4-8 s. 6.

⁷ Danıştay Kararı, 8. Daire, E2006/4107, K.2007/481, 28.12.2007, E.2007/679 K.2008/1461, 29.02.2008.

⁸ 4. Sınıf ders kitabında Din şöyle tanımlanıyor: “Din, insanların mutlulukları için Allah tarafından peygamber aracılığı ile gönderilen emirlerin tümüne denir.” s. 25.

görüŖe sahip olmamakla birlikte, İslam dinine iliŖkin öğretinin mevcut bakıŖ açısı, kurgulanıŖ biçimi ve önceliklerinin aynı kaldığı, İslam içindeki çeŖitliliđin ise bu mevcut yapıya bazı eklemeler yapılması suretiyle yansıtıldığı öne sürülebilir.

3.1. Toledo İlkeleriyle Uyumluluk Konusuna İliŖkin Kısa bir Değerlendirme

Toledo İlkeleri'ne göre dinler hakkında öğretim, hassas, dengeli, kapsayıcı (*inclusive*), doktrinsel olmayan, yansız olmanın yanı sıra inanç özgürlüğüyle ilgili insan hakları ilkelerini temel alan niteliklere sahip olmalıdır.⁹

Kapsayıcı

"Kültür", "kültürümüz" kavramları ölkemizdeki yaygın İslam kültürünü (büyük oranda Müslüman/Türk, Sünni ve yeni programla artan oranda İslam içindeki farklı gelenekleri) kapsamaktadır. Örneğin, "kültürümüzde bir arada yaŖamayı önemsemiŖ kiŖiler" arasında İslam dıŖı hiçbir kiŖiye yer verilmemektedir.¹⁰ Ahlak öğrenme alanına iliŖkin içerik sadece İslami kaynakları temel almaktadır. Bu noktada, DKAB dersleriyle kazandırılmak istenen "milli değerler",¹¹ ve "milli birlik ve beraberlik" vurgusuyla da, içerik dikkate alındığında, ancak Müslüman ve Türk olanların bir parçası olabileceği bir "milli kültür" çerçevesi çizilerek, kapsayıcı olmaktan uzaklaŖılmaktadır.¹²

Doktrinsel olmayan

DKAB ders programı ve kitaplarda yapılan deđiŖiklikler bu derslerin doktrinsel olması açısından herhangi bir deđiŖikliđe yol açacak nitelikte değildir. "Dinimiz", "İlahi kitabımız", "Peygamberimiz" gibi ifadeler içerikte yaygın bir Ŗekilde kullanılmakta ve din dogması olgu biçiminde öğretilmektedir.

Yansız

Devletin eğitim faaliyetinde yansızlığı ilkesi belirli inanç uygulamalarının meŖruiyeti konusunda herhangi bir yorumda bulunmamasını Ŗart koŖar. "Cemevi, cemin yapıldığı yerdir" denilerek bu konuda bir saptama yapılmaktadır. Alevi toplumunda cemevinin bir ibadet yeri olması yönündeki yaygın kabulün reddedilmesi suretiyle devletin savına yer vererek yansız bir tutum sergilenememiŖtir. Benzer Ŗekilde, "Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar" baŖlıđı altında, "Türbelere çaput bağlayarak dilek tutmak, iki bayram arasında nikah kıymamak" gibi pratikler İslam inancına göre batıl inançlar olarak sıralanmaktadır.¹³

Toledo Kılavuz İlkeleri dinler hakkında öğretimle amaçlanan belirli kazanım ilkelerini öngörür:¹⁴

Bireylerin din veya inanca inanma/bağlı olma haklarına saygı ve hoŖgörü tutumu kazanmak

DKAB içeriğinde farklı ünitelerde, farklı konularla bağlantılı olarak her insanın inanç özgürlüğüne sahip olduğu ve buna saygı duyulması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁵ Her inanca saygı, hem yasalarla korunan insan hakları hem de İslam dininin öğretileriyle desteklenmektedir. Öte yandan, DKAB derslerinin, bu

⁹ AGİT, 2007, s. 40.

¹⁰ 12. Sınıf DKAB ders kitabı, 5. Ünite, İslam ve BarıŖ.

¹¹ Ortaöğretim kazanımlarında "milli birlik ve beraberliği kazandırıcı...vatan, millet, bayrak, Ŗehit, gazi gibi milli değerleri kazandırmaya yönelik kavramların öğrencilerin zihninde yerleŖmesine özen gösterileceği" de yeni bir ifade olarak karŖımıza çıkmaktadır.

¹² "Din", "bizi bir arada tutan" bir değer olarak listelenmektedir. Bkz. DKAB 12. Sınıf Kitabı, İslam ve BarıŖ Ünitesinde Sayfa 74.

¹³ 7. Sınıf DKAB kitabı, 1. Ünite.

¹⁴ AGİT, 2007, s. 49.

¹⁵ Örneğin 7. Sınıf 6. Ünite, 8. Sınıf 6. Ünite.

şekliyle, zorunlu olarak, inançsız veya Bahailer gibi İslam dışı inançlara sahip öğrenciler için zorunlu olması, kazandırılmak istenen “inanç özgürlüğüne saygı” kazanımıyla güçlü bir karşıtlık içindedir ve programın öz felsefesinin bu kazanımı içselleştirmekten uzak olduğuna işaret etmektedir. Bu karşıtlıkla birlikte, İslam dinine verilen üstün konum da göz önünde bulundurulduğunda “hak söylemi”, öğrencilerin zihninde yer edinmesine çalışılan ve kapsayıcı olmaktan uzak “milli değerler” ve “Sünni İslam öğretisi”nin gölgesinde kalmaktadır.

Dinler ve inançlarla ilgili konuları insan hakları ve barış gibi daha geniş kapsamlı konularla ilişkilendirebilmek

Barış konusuna “İslam ve Barış” başlığıyla 12. Sınıf programında Ahlak öğrenme alanında yer verilmekte ve öğretim sadece İslam’la ilgili boyutuyla sınırlı kalmaktadır. DKAB ders programında inanç özgürlüğü laiklik ilkesiyle bağlantılı olarak anlatılır ve laikliğin inanç özgürlüğünün garantisi olduğu vurgulanır.¹⁶ Bu noktada, Din ve Laiklik öğrenme alanına ilişkin olarak 2007 yılında Recep Kaymakcan tarafından yapılan incelemede, laiklik konusunda sınırlı bir şekilde Türkiye örneğini (hatta buna yönelik ülke içinde farklı görüş ve eleştirilere yer vermeden) ele almak yerine, farklı yaklaşımlara sahip ülke örneklerine yer verilmesinin öğrencilerin konuya daha geniş bir bakış açısıyla bakmalarını sağlayacağına dair eleştiri ve önerinin hala geçerli olduğunu kaydedilmelidir.¹⁷

Farklı dinler ve inanç sistemleri ve bunların içindeki çeşitlilik hakkında temel bilgi sahibi olmak.

Din ve inanç sistemleri hakkında bilgi ele alındığında, İslam hakkında doktrinsel bilginin programın merkezinde yer aldığı ve “dinimiz” olarak öğretildiği görülmektedir. Kuşkusuz DKAB ders programındaki en büyük değişim İslam içindeki farklı yorumlara, kısıtlı ölçüde de olsa, yer verilmesidir ve programı daha kapsayıcı olmaya yaklaştırmaktadır. Öte yandan, farklı yorumların, önceki kurgunun içine eklemeler yapılarak ele alınması, tüm yorumların çıkış noktası olduğu bir kurgudan farklıdır. Eklemelerin ne ölçüde tatmin edici olduğu paydaşlarla birlikte değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Diğer dinler hakkında bilgi, “dinler hakkında öğrenmek” veya “bütün dinlerin evrensel ahlaki değerleri” çerçevesinde kurgulanmıştır.¹⁸ Farklı dinler hakkındaki bilgilerin yeterli olduğunu söylemek güçtür, ülkemizde Hıristiyan, Yahudi, Yehova’nın Şahitleri ve Bahai gibi dinsel grupların bulunduğu göz önünde bulundurulursa, önceki ikisi hakkında daha geniş kapsamlı bilgi verilmesi ve hiç değinilmeyen son ikisine yer verilmesi önemlidir. Öte yandan, programda yer verilen dinlerin kendi dogmaları ve bu dinler hakkındaki İslami anlatımın birbirine karıştığı zaman zaman görünmektedir. İslam, dışındaki diğer dinlerin içindeki farklılıklara ise yer verilmemektedir.

Tarih ve tarihsel gelişmeleri farklı bakış açılarıyla görme biçimlerinin olduğunu anlamak

DKAB ders programında -ilk ve orta kademedede- tarihle ilgili içerik tarihsel olayları tek ve “doğrusu” olarak varsayılan bir anlatı biçiminde sunar.¹⁹ Bu yaklaşım, öğrencinin tarihin farklı kişi veya gruplarca farklı biçimlerde görüldüğünü anlayarak geniş bir bakış açısına sahip olmasına katkıda bulunmaktan uzaktır.

Kişinin hayatında dinsel veya felsefi inancın önemli bir yeri olduğunu anlamak

¹⁶ Örneğin, 7. Sınıf 6. Ünite.

¹⁷ R. Kaymakcan, Yeni Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu, ERG, 2007, s.25.

¹⁸ 8. Sınıf 6. Ünite ve 12. Sınıf 7. Ünite.

¹⁹ 12. Sınıf DKAB Dersi Kitabı, 4. Ünite, “Vahiy ve Akıl”, Tasavvufi Düşüncenin Oluşumu anlatısı.

DKAB programında dini öğrenmenin önemine ve dinin (İslam'ın) insanlar için önemine yer verilmektedir. İnancın insan yaşamındaki önemi, kişilerin deneyimlerinden yola çıkılarak değil, dinin (İslam'ın) emirlerinden yola çıkarak betimlenmektedir. Ayrıca, bazı insanlar için felsefi inancın veya vicdani kanaatlerin önemine hiç yer verilmemesi büyük bir eksiklik ve dinlere ayrıcalıklı bir konum vermektedir.

Farklı dinler ve inançlar arasında benzerlik ve farklılıklar olduğunu fark etmek

Farklı inanma biçimleri ve farklı dinlerin uygulamaları açısından aralarında benzerlik olduğu konusunda temel bilgilere yer verilmektedir.

Dinsel topluluklar ve üyelerine ilişkin olumsuz basmakalıp tipler hakkında bilgi sahibi olarak bunları fark etmek ve sorgulamak

Programda genel olarak, çeşitli dinsel topluluklar veya üyeleri hakkında herhangi bir basmakalıp tipe dikkat çekilmesi ve bunların sorgulanması söz konusu değildir. Oysa, toplumumuzda farklı dinlere mensup veya inançsız kişiler hakkında basmakalıp tipler ve önyargılar yaygındır. Bunlar ele alınıp sorgulanmadığı gibi, örneğin, Hıristiyanlıkla ilişkilendirilen “misyonerlik faaliyetlerinin” basmakalıp bir tiplere yansıttığı söylenebilir.²⁰

Dinsel farklılıklara saygının olmadığı zamanlarda, tarih içinde, aşırı şiddet yaşandığına dair tarihsel ve psikolojik bir anlayışa sahip olmak, hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığın olduğu ortamda, saygılı ve hassas bir şekilde karşı harekete geçebilme becerisine sahip olma.²¹

Bu kazanıma ilk ve ortaöğretimdeki program içinde hiç yer verilmemektedir. Ülkemizde tarih içinde dinsel farklılıklara saygı gösterilmemesi nedeniyle yaşanmış pek çok şiddet olayı olmasına karşın bunları tamamen göz ardı eden içerik geçmişte yaşanan şiddetle yüzleşme kültürünü sürdürmektedir. Oysaki gerek dünyada gerekse Türkiye'deki bu tür örneklerden pek çok ders çıkarmak mümkündür. Bir yandan birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünün önemine yer veren bir programda gerçekte yaşanmış hiçbir hoşgörüsüzlük veya bunun sonucunda ortaya çıkan şiddete yer vermemek, pratikte hoşgörüsüzlük karşısında harekete geçecek etkin bireyler yetiştirme olasılığını azaltabilir.

3.2. Eğitime İnsan Hakları Temelli Yaklaşım ile Uyum Konusunda Değerlendirme

UNESCO ve UNICEF, insan hakları temelli eğitime ilişkin olarak hakların evrenselliği ve vazgeçilmezliği, hakların bütünselliği, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, haklardan yararlanmayı sağlayacak bir gelişme sürecine katılım ve dahil olma, güçlendirme, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğüne saygının kazandırılması gibi unsurlar öngörmektedir.²² Türkiye'de DKAB dersi öğretim programı ve kitaplarının bu doğrultudaki kazanımları ne ölçüde amaçladığı ve bunlara ne ölçüde katkıda bulunduğu kapsamlı bir çalışmanın konusu olmalıdır. Aşağıda öncelikli olarak eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı ve güçlendirme açısından konuya bir giriş yapmakla yetinilecektir.

Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı

Eğitime insan hakları temelli bir yaklaşım, eğitim içerik ve süreçlerinde eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının hem devlet birey arasındaki dikey ilişkide hem de bireyler arasındaki yatay ilişkide gözetilmesini öngörür. Zorunlu DKAB dersi, büyük oranda belirli bir dini -dinin içinden ve benimsendiği varsayılarak- öğretmesi ve Hıristiyan ve Yahudi öğrenciler dışında tüm öğrenciler için zorunlu olması

²⁰ 8. Sınıf ve 12. Sınıf Din ve Kültür Öğrenme Alanları.

²¹ AGİT, 2007,, s. 49.

²² UNESCO ve UNICEF, 2007. A Human Rights Based Approach to Education, UNESCO.

açısından eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına aykırılık oluşturmaktadır. Türkiye'deki farklı dinlere ve mezheplere mensup öğrenciler için benzer bir ders sağlamayarak eşitlik ilkesinden ödün verildiği gibi, sadece Hıristiyan ve Musevi öğrencilere muafiyet tanınması açısından da ayrımcılık yasağı çiğnenmektedir. Kendisi bu ilkeleri gözetmeyen bir program öğrencilere bu değerleri kazandırmakta zorlanacaktır.

Güçlendirme (Empowerment- Hak ve yetki sahibi kılarak güçlendirme)²³

DKAB ders programı ve kitapların içeriği ve zorunlu olma niteliği, derse ilişkin güçler paradigması içinde öğrenciyi oldukça zayıf bir noktada bırakmaktadır. Bir yanda, üstün konumda ve merkezde konumlandırılan İslam dinine ilişkin öğreti, uygulamalar ve doğruluğu sorgulanmayan öğretinin öğrenciden beklentileri, inanç dünyasını şekillendirme konusunda etkisi, öğrenciden zorunlu olarak beklenen performans (sınav/not boyutu), sınıf içindeki din mensubiyetinin (çoğunluk, azınlık, farklılık) yaratacağı dinamikler ve bu dersi öğreten öğretmenin üstün konumu yer almaktadır. Diğer yanda ise “inanç özgürlüğünü” bu derste soyut olarak öğrenen fakat derste kullanamayan öğrencinin konumu vardır. Bu karşıtlık, güç dinamikleri açısından bakıldığında, öğrenciyi “hak ve yetki sahibi” bir birey olarak güçlendirmekten çok uzaktır.

Bu konuda dikkat çeken diğer bir nokta da, hem hak boyutu hem de dinsel (İslami) boyutu olan konuların ele alınış biçimidir. Örneğin, Aile ve Din ünitesinde kadına ve çocuğa karşı şiddetin İslam'da yasaklandığı öğretilmek istenmektedir.²⁴ Türkiye'de yaygın olarak ihlaller yaşanan bu konuda meseleyi sadece dinin bu konuda öğrettikleri açısından ortaya koymak, öğrencileri bu konuda hak ve yetki sahibi kılarak güçlendirme fırsatının değerlendirilmemiş olması anlamına gelmektedir. Oysa, farklı bir içerikle, öğrenci, çocuk ve kadınların hakları ve bu hakları nasıl kullanılabileceklerini öğrenerek, kendi haklarının ve yetkilerinin farkına varması sağlanarak güçlendirilebilir.

3.3. Yasal Yükümlülüklerle Uyumluluk Açısından Değerlendirme - Devlet, Ebeveyn, Çocuk

---

İnsan hakları hukuku belirli bir din ve devlet ilişkisi öngörmemekle birlikte, bir yandan “din ve inanç özgürlüğü hakkının” herkes için güvence altına alınmasını şart koşar,²⁵ bir taraftan da devletin herhangi bir dinin “meşruiyetini” değerlendirmesinin yansızlık göreviyle bağdaşmayacağına altını çizer.²⁶ Devlet eğitim alanındaki faaliyetlerinde yansızlık ilkesini gözetmekle yükümlüdür. Bu alanda yükleneceği görevleri yerine getirirken ana ve babanın, bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterme konusunda yasal yükümlülük altındadır.²⁷

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 18(2) “Hiç kimse kendi seçtiği bir din ya da inanca sahip olma ya da bunu benimseme özgürlüğünü zedeleyecek bir baskıya maruz bırakılamaz” hükmüyle kişinin inanç alanında baskıya maruz bırakılmayacağına kesin, herhangi bir şekilde sınırlandırmayacak, bir hak olmasını güvence altına alır. DKAB derslerinin gerek ilk gerekse orta

²³ “Kişinin haklarının tanınması, korunması ve gelişiminin gözardı edilmemesi anlayışıyla, farklı güç ilişkileri karşısında konumunun onun lehine dikkate alınması... bu çerçevede, kişinin, nedenleri çok farklı olabilen ve haklarından yararlanmasını önleyecek şekilde zayıf bir konumda bulunması, hukuk sayesinde haklarını kullanmasıyla önlenmeye çalışılmaktadır.” Turgut Tarhanlı, Ders Kitaplarından İnsan Hakları, Tarih Vakfı, 2009 s. 29.

²⁴ DKAB 4. Sınıf ders kitabı, 6. Ünite.

²⁵ İnsan Hakları Komitesi'nin Medeni ve Siyasal Hakları Sözleşmesi Madde 18'e ilişkin 22 Sayılı Genel Yorumu.

²⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Metropolitan Church of Bessarabia v. Moldova Kararı, Başvuru No. 45701/99 [2001] ECHR 860 (13 Aralık 2001).

²⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ek Protokol 1 Madde 2.

kademede ağırlıklı olarak İslam inancının dogma ve ibadet uygulamalarını içerecek şekilde, çocukların bu inancı benimsediği varsayımıyla, öğretilmesi, ebeveynlerin dinsel veya felsefi inançlarıyla çelişecek durumların ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, 4. Sınıf kitabında “Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?” adlı 1. Ünitenin Öz Değerlendirme kısmında “Dinin insan için gerekli olduğunu düşünüyorum” kazanımı değerlendirilmektedir.²⁸ Dini inancı olmayan bir aile veya çocuk için bunu düşünmemesi bu dersin kazanımını elde edemeyeceğini gösterir veya bu şekilde düşünmeye zorlanması vicdani açıdan sorun oluşturur. Benzer şekilde “Dinimiz”, “dinim” “Kutsal Kitabımız Kuran-ı Kerim”, “Peygamberimiz” vb. ifadeler ve Kuran’dan sure ve namaz ibadeti uygulamalarının öğretilmesi, İslam inancını benimsemeyen ebeveynleri, çocuklarına vermek istemedikleri bir eğitimin zorla verilmesiyle karşı karşıya bırakır. Kuran’daki surelerin öğrenilmesi ve namaz uygulamasının öğrenilmesinin kazanımlar arasında yer alması da çocuğun ebeveyninden öğrendiği inançlara aykırı davranmaya zorlayabilir ki bu da kişinin inancına aykırı davranmaya zorlanma yasağına aykırılık oluşturur.

Çocuklar da, yetişkinler gibi, din veya inanç özgürlüğüne sahiptir (ÇHS 14 (1)). Çocuklarının dinle ilgili eğitimleri alanında ebeveyn ve yasal vasilerin sahip olduğu haklar nedeniyle, çocuğun eğitim alanındaki hakları genellikle ebeveynleri tarafından kullanılır. Ne var ki, bu hak tam ve kesin değildir, bazı koşullara bağlıdır (ÇHS 14(2)). Ebeveyn ve vasilerin bu hakkı, çocukların kapasiteleri geliştikçe eğitim alanındaki haklarını kullanmak isteyecekleri bir zamanın geleceği gerçeği dikkate alınarak düzenlenmelidir.

Sonuç olarak, DKAB ders programında yapılan değişikliklerle, bu derslerin devletin tarafsızlığı ve çocuğun düşünce, din ve inanç özgürlüğü ile ebeveynlerin çocuklarını kendi dinsel veya felsefi görüşleri doğrultusunda yetiştirme hakkı açılarından Türkiye’nin uluslararası insan hakları sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerine aykırılık oluşturma durumunu ortadan kaldıracak ölçüde bir değişim sağlanmamıştır.

4. Sonuç

2011-2012 yılında uygulamaya konan değişiklikler göz önünde bulundurulduğunda, zorunlu DKAB dersinin İslam içindeki çeşitliliği (Türkiye ile sınırlı kalacak şekilde) yansıtmakta çoğulcu din öğretimi olma yolunda önemli bir gelişme sağlandığı söylenebilir. Öte yandan ders, hem “(İslam) din öğretimini” hem de “(Başka) dinler hakkında öğretimi” içermeye niteliğini korumuştur. Kültür ve Ahlak öğrenme alanlarında da Türk/İslam kültürü ve değerleri temel alınarak bu alanda çoğulcu ve geniş temelli bir yaklaşımdan çok, kapsayıcı olmaktan uzak bir şekilde kurgulanan milli değerler ve milli birlik beraberlik vurgusuna yer verilmesi süren bir sorundur. İnsan hakları temelli eğitime katkısı açısından programın eşitlik ve güçlendirme alanlarında önemli değişikliklere ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

---

²⁸ Öğrenciden, “Çok iyi yapabiliyorum”, “Bunu kısmen yapabiliyorum”, “Bunu yapamıyorum” seçeneklerinden birini işaretleyerek bu kazanımla ilgili öz değerlendirme yapması beklenir. Oysa, bu ifade, subjektif bir inanç boyutunu da içermesinden ötürü, öğrenci veya ailesi açısından inançlarına aykırı bir görüşü benimseme zorunluluğunu ortaya çıkarabilir.